

MASSIGNON, Louis
(1883-1962)

Hallâc-ı Mansûr üzerine
çalışmalarıyla tanınan
Fransız şarkiyatçısı.

25 Temmuz 1883'te Paris'in kuzeyinde-ki Nogent-sur-Marne'da doğdu. Babası ressam ve heykeltıraş Fernard Massignon, annesi Marie née Hovyn'dir. İlk dinî eğitimi annesinden aldı. Paris'te Louis le Grad Lisesi'ndeki öğrenciliği sırasında şarkiyatçı Henri Maspéro'nun etkisiyle Doğu dil, din ve medeniyetlerine ilgi duymaya başladı. 1900'de liseden mezun oldu. Yüksek öğrenimini yaptığı Paris Ecole des Hautes Etudes'te Fransız edebiyatı, tarih, arkeoloji okudu ve Sanskritçe öğrendi. Sorbonne Üniversitesi yıllarında yakın arkadaşlarından biri Ernest Renan'ın yeğeni Ernest Psichari'ydi. 1904'te Hasan el-Vezân (Afrikalı Leon) üzerine yaptığı, *Tableau géographique du Maroc dans les 15 premières années du XVIe siècle, d'après Léon l'Africain* adlı çalışmasını tamamlayarak üniversite diploması aldı. Ecole des Langues et Civilisations Orientales'te şarkiyatçılardan Hartwing Derenbourg ve A. Le Chatelier'in derslerini takip etti, burada Arapça öğrendi. 1905 yılında Cezayir'de düzenlenen XIV. Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı. Ignaz Goldziher ve Miguel Asin Palacios ile bu sırada tanıştı. Silvain Lévi'nin öğrencisi oldu. Ernest Renan'ın kurslarına devam etmesi onu şarkiyatçılığa yönlendirdi.

Ecole des Langues et Civilisations Orientales'in Arap edebiyatı bölümünden mezun olduktan sonra Kahire Fransız Arkeoloji Enstitüsü'ne tayin edildi (1906). 1907-1908 yıllarında Irak'ta araştırmalar yapan arkeoloji heyetinde çalışırken Hallâc-ı Mansûr ve tasavvufu ilgilenmeye başladı. Bölgenin itibarlı ulemâ ailelerinden olan Âlûsîler'le de bu sırada tanıştı. Ali Âlûsî'den Kur'an okumayı öğrendi. Hallâc'ın yaşadığı çevreyi tanıdı. Kerbelâ'da bulunduğu sırada Bağdat valisi tarafından ajanlıkla suçlanarak tutuklandıysa da Âlûsîler'in ve diğer dostlarının girişimiyle serbest bırakıldı. 15 Ağustos 1908'de Kopenhag'da düzenlenen XV. Müsteşrikler Kongresi'nde Bağdat'ta medfun veliler konusunda bir tebliğ sundu. Kongre dönüşü Goldziher'in tavsiyesiyle Mısır'a gitti. Ezher'de İslâm ilâhiyatı konusunda dersler aldı. Mısır'dan, İstanbul kütüphanelerinde bulunan Hallâc-ı Mansûr'a dair yazmaları incelemek üzere İstanbul'a

geçti ve ardından Fransa'ya döndü. Nisan 1912'de Atina'da toplanan Müsteşrikler Kongresi'nde "Enelhak" başlıklı bir tebliğ sundu. Goldziher, bu konferansta Massignon ile Hollandalı âlim C. Snouck Hurgronje ve Alman şarkiyatçısı Carl Heinrich Becker'i tanıştırdı. 1912-1913 yıllarında o sırada yeni açılan Kahire Üniversitesi'nde Mısır Kralı Fuâd'ın davetiyle felsefe hocalığı yaptı. I. Dünya Savaşı'nın başlarında Fransızlar'ın Filistin ve Suriye'deki yüksek komiserliği nezdinde yedek subay olarak müşavirlik ve tercümanlık görevinde bulundu. İstanbul'da tahkikini tamamladığı Hallâc'ın *Kitâbü't-Ta-vâsîn*'ini 1913'te Paris'te neşretti. Bu kitabın yayımlanmasıyla Massignon ilim âleminde iyi bir yer edinmeye başladı. 27 Ocak 1914'te Marcelle Dansaert ile evlendi, bu evlilikten üç çocuğu oldu. Mart 1915'te cephede görev yapmak üzere Fransız hükûmetine başvurdu ve ağustos ayında Çanakkale ve Makedonya'da tercüman olarak görevlendirildi. Ertesi yıl Sykes-Picot gizli anlaşmasında Fransız heyetinde delege olarak yer aldı. 1916 yazında İngiliz ve Fransızlar'ın kurdukları Arap lejyonunda Thomas Edward Lawrence ile birlikte subay olarak çalıştı. Ekim 1917'de müttefiklerin Ortadoğu ordusunun başkumandanı Lord Edmond Allenby'nin Gazze'deki karargâhında görev yaptı ve kasım ayında onunla birlikte Kudüs'e girdi. Kudüs'e Ehl-i kitap mensuplarının gösterdiği saygıyı görünce bu şehrin üç din için de açık kalması gerektiği görüşüne vardı ve hayatı boyunca bu görüşün savunucusu oldu. 28 Nisan 1919'da Kudüs'teki diplomatik görevini tamamlayarak Paris'e döndü ve Collège de France'ın İslâm Sosyolojisi Kürsüsü'ne tayin edildi. Aralık 1921'de Paris'te Gandhi ile iki defa görüşerek ondan ciddi şekilde etkilendi. 24 Mayıs 1922'de Sorbonne Üniversitesi'nde Hallâc-ı Mansûr üzerine hazırladığı "La Passion d'al-Hallâj, mystique de l'Islam" adlı tezi savundu.

Louis
Massignon

I. Dünya Savaşı'nın ardından Revue du Monde Musulman müdürlüğüne getirildi; bu sırada, daha sonra otuz yıla yakın hocalık yapacağı Collège de France'a vekâleten profesör tayin edildi, 1926 yılında asaleti kabul edildi. Aynı dönemde Fransız Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Müslüman İşleri Komisyonu'nda görev yaptı ve Fransızlar'ın Suriye-Lübnan siyasetini müşavir olarak yönlendirmeye devam etti.

1 Kasım 1932'de büyük bir hayranlıkla duyduğu Muhammed İkbal Paris'e kendisini ziyarete geldi. 1933'te Ecole Pratique des Hautes Etudes'ün İslâm Araştırmaları Bölümü'nün başkanlığına getirildi. Aynı yıl Kahire Arap Dil Akademisi üyeliğine kabul edildi. Bu yıllarda önce Adnan Adıvar, daha sonra da bu sırada doktora yapmak için Paris'te bulunan Nurettin Topçu'dan Türkçe dersleri aldı. 1945 sonları ve 1946 yılı başlarında Fransız hükûmeti tarafından kültürel ilişkileri düzenlemek amacıyla Mısır, Filistin, Suriye, Lübnan, Türkiye, İran, Irak ve Afganistan'a gönderildi. 1947'de İran Araştırmaları Enstitüsü'nün başkanlığına getirildi. 1952'de Amerika ve Kanada'da misafir profesör olarak çeşitli üniversitelerde dersler ve konferanslar verdi. 1921'de Paris'te Gandhi ile karşılaşmasından sonra onun yakınlarından ve savunucularından oldu; Gandhi adına kurulan (1954) derneğin yıllarca başkanlığını sürdürdü. Collège de France'daki görevinden istifa ettikten sonra kendisini tamamen sömürgecilik karşıtı faaliyetlere verdi. Tepkilerini genelde haftalık oruç tutarak, Fransız sömürgelerine gidip yerel temsilcileri bizzat ziyaret ederek gösterdi. Fransisken tarikatına mensup olan Massignon 1954 yılında Melkî kilisesi papazı tayin edildi. Bergson, Durkheim ve Mauss gibi Fransız düşünürlerinden ciddi şekilde etkilendi. Hinduizm, Budizm ve Şintoizm ile ancak hayatının sonlarına doğru irtibat kurma imkânı buldu. Hz. İbrâhim'in getirdiği dinin iki kolu olarak kabul ettiği Hristiyanlık'la Müslümanlığı birbirine yaklaştırma gayreti içinde oldu. Institut d'Etudes Iraniens, Comité d'Entente France-Islam ve Comité France-Maghreb gibi derneklerde kurucu, üye ve başkan olarak görev yaptı. Cezayir'in Fransa'ya karşı bağımsızlık savaşında açıkça Cezayir tarafını tuttu.

31 Ekim 1962 tarihinde Paris'te ölen Massignon şarkiyatçılık alanında sadece Fransa'da değil bütün dünyada derin izler bıraktı. Özel kütüphanesini Collège de France'a bağışladı. Dostları onun adına

bir dernek kurarak (Association des Amis de Massignon, 1965) eserlerinin yeniden yayımlanması ve tercümesiyle meşgul olmaya başladılar. Paul Claudel, François Mauriac, Jacques Maritain, Etienne Gilson, Tâhâ Hüseyin, Muhammed İkbal, Reşid Rızâ, Henri Corbin, Th  odore Monod, Vincent Mansour Monteil, Maxime Rodinson, Ali Şeriat  , Seyyid Hüseyin Nasr gibi düşünür ve   arkiyat  ılar onun dostları arasında zikredilebilir. Massignon'un özellikle Henri Corbin üzerinde ciddi tesiri olmuş ve bir Martin Heidegger uzmanı olan Corbin'e Sühreverdi el-Makt  l'un *Hikmet  'l-  sr  k* adlı eserini vermiş, böylece onu İslâm felsefesine yönlendirmiştir. Arap dünyasında Abdurrahman Bedev   ve Abd  lhal  m Mahm  d gibi ilim adamlarını etkilemiş, George M. Makdisi, Herbert Mason, Eb   R  de ve James Kritzeck doğrudan Massignon'un öğrencileri olmuştur.

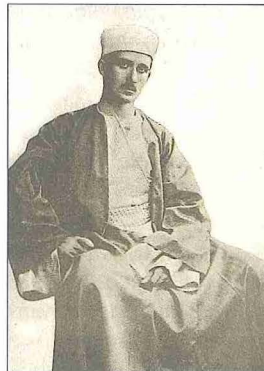
Massignon, kendi fildişi kulesinde yaşayan bir âlim olmaktan ziyade i  tima   ve siyasî meselelerin dinî boyutlarıyla ilgilenen bir eylem adamıdır. Fransa'nın Kuzey Afrika'daki tutumunu eleştiren Massignon'un oldukça zengin ve fevkal  de karmaşık çok yönlü bir kişiliği vardır. Hiçbir Batılı ilim adamı müslümanların sosyal hayatı ve ürettiği fikirlerle Massignon kadar yakından ilgilenmemiştir. Fransa'nın Araplar'a karşı uygulad  ı politikayı bir ihanet olarak görmüş, ancak bu durum bir Fransız milliyetçisi olması bakımından kendisi için bir ikilem meydana getirmiştir. Aynı şekilde bir taraftan Katolik kilisesine bağlılığı, diğer taraftan İslâm sempatisinin ortaya   ıkard  ı çelişkilerden acı çekmiştir. Bugün Vatikan'ın İslâm'a karşı davran    nı değiştirmesinde Massignon'un tesiri olduğu kabul edilmektedir.

Sağlığında hazırlanan *M  langes Louis Massignon*'dan (Damascus 1956) itibaren Massignon için   e  itli anma kitapları ve   zel sayılar yayımlanm    tır: *Hommage    Louis Massignon* (Tahran 1962), *Louis Massignon* (Paris 1962), *Mémorial Louis Massignon* (Le Caire 1963), *Combats pour l'homme, centenaire de la naissance de Louis Massignon* (1883-1962) *Islamologue* (Paris 1983), *Centenaire de Louis Massignon* (Le Caire 1984), *Atti del Convegno sul centenario della nascita di Louis Massignon* (Napoli 1985), *Pr  sence de Louis Massignon hommages et t  moignages* (n  r. Daniel Massignon, Paris 1987), *Louis Massignon mystique en dialogue* (Paris 1992).

Önceleri dinî inanca sahip olmayan Massignon, lise ve   niversite öğrenimi sırasında kar  ıla  t  ı bazı papazlar ve özellikle Ernest Psichari, Joris-Karl Huysmans, daha sonra     de yaşayan rahip Charles de Foucauld vasıtasıyla hristiyanlı  nı yeniden keşfetti. Ancak Irak'ta bulunduğu 1908 baharı onun dinî hayatında bir dönüm noktası oldu. Tutukland  ı sırada bir yandan Hallâc-ı Mansûr'u, bir yandan da   l  m   düşünürken her iki dinin bir yerlerde birleştiği ve bunun da tasavvuf olduğu yargısına vardı. Eserleri ve faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda Massignon'un bütün hayatını Hallâc-ı Mansûr'un mânevî şahsiyetinin y  nlendird  i görülür. Massignon'un Hristiyanlık'la olan ilişkisi sade bir tutku değil onun bütün hayatını dolduran bir aşktır. Bu bakımdan İslâm'a, hemen hemen bütün kaynaklarını bilmesine rağmen genel olarak Hristiyanlığın   hid, ezilmişlik ve sefalet g  zl    ğ  nden bakmaktadır.

İslâm'ı Yahudilik ve Hristiyanlık bağlamında İbrâhimî dinlerden biri olarak gören Massignon, İslâm'ın İsm  il'in dini olduğuna ve i   yapısında Hacer'in göz ya  larıyla oluşmuş hüznü barındırd  ına inanır. Hatta ona göre Arapça bir göz yaşı dilidir. Buradan hareketle Massignon'un İslâm'la ilgili bütün çalışmalarında bu göz ya  s  nı ve hüznü arad  ı söylenebilir. Massignon, bir taraftan İslâm sanatının sembolizmini yahut İslâm mantığının yapısını, diğer taraftan Ortaçağ finans sistemini veya İslâm toplumundaki zanaat  ar ve esnaf teşekküllerini araştırdı. Öte yandan Arapça'ya ve bilhassa S  m  i dillere özel bir tutkusu vardı. Massignon İslâm'ı il  h   inayetin açık tezahürü, Tanrı'nın Eski Ahid'de İbrâhim ve Hacer'e verdiği s  z  n tahakkuku olarak tanımlıyor, Hristiyanlık ve Yahudilik d    nda kalan monoteistlerin dini olarak görüyordu.

Massignon'un esas tezi İslâm'la Hristiyanlık arasında büyük benzerliklerin bu-

Louis Massignon
Mısır'da
gençlik
yıllarında

lundu  u ve özellikle Hristiyanlık'taki   hidler-mazlumlar silsilesinin İslâm'la devam etmiş olduğudur. Ona göre Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma çektiği ıstıraplar bakımından Hz. Meryem'in, Jeanne d'Arc da Fâtıma'nın devamıdır. Massignon'u müslümanlar açısından önemli kılan husus, İslâm dinini Hz. İbrâhim'in bir devamı olarak görmekte tereddüt eden   arkiyat  ıların aksine onun bu dini kit  b   İbrâhim dinleri silsilesinin içinde görmesi ve il  h   vahyin İslâm peygamberiyle devam ettiğini kabul etmesidir. Bununla birlikte birkaç önemli konuda İslâm peygamberi ve onun ald  ı vahiyle ilgili sorunları vardır. Massignon'a göre Hz. Muhammed, Hz. İ  a gibi Allah'la insan arasında bir aracı, bir ruhan   olmayıp sadece "ris  lele görevli bir insan" (el-A'raf 7/188) olduğundan "negatif bir peygamber" olabilir. Ancak kendisi, bu negatif peygamber kavramı üzerinde bir açıklama yapmamıştır. Massignon'un İslâm dinine, Yahudilik ve Hristiyanlığa tahrif uyarıları ile yapt  ı hizmetler   l  s  nde olumlu bir işlev yüklediği görülmektedir (Parole donn  e, s. 267). Daha doğrusu ona göre İslâm kendi başına yeni ve orijinal bir şey getirmemiş, sadece Hz. M  s   ve İ  a'ya gönderilen vahiyleri açıklamış ve tamamlamıştır. Massignon'a göre yahudi ve hristiyanların aksine her ne kadar Kur'an'ın vahiy -o "ilham" diyor- olma ihtimali göz önüne alınabilirse de bu ilhamın hangi şartlar altında gerçekleştiği konusunda     heleri bulunmaktadır. Peygamberin vahiy alırken psikolojik bakımdan tam anlamıyla kendinde olmad  ı  nı, Ceb-r  il yerine cin, peri gibi varlıklarla ilişkide bulunduğunu, ald  ı vahiylerin doğruluğunu kontrol etmek için -Nahl s  resindeki bir   yeti de (16/103) delil gösterip- bir Acem'e (bu Acem ona göre Nest  r  i asill   olan Selmân-ı Fârisî'dir) sorduğunu iddia ederek İslâm dininin Ortodoksluk gibi "İbrâhim'in dininden bir sapma" olduğunu kabul eder. İslâm'in, İbrâhim'in İsm  il ve Araplar için yapt  ı bereketli duaya esrarengiz bir karşılık teşkil ettiği g  r    ndedir. Massignon'a göre İslâm'da Allah'a iman edilmedikçe barış mümkün değildir, hatta gayri me  r  dur. İslâm'da her ne kadar yahudi ve hristiyanlara yer varsa da İslâm onların ticaret, faiz, borsa gibi   di işlerle meşgul olmasına müsaade etmekte ve bu azınlıkları sömürmekle yetinmektedir; hatta hristiyanlar Afrikalılar'ı esir alıp Amerika'ya gönderme   detini, Haçlı seferlerinde kullandıkları bazı metotları, asker   cinayet-

leri, küçük kızları diri diri toprağa göme âdetlerini müslümanlardan öğrenmişlerdir. Massignon'un uzun yıllar İslâm üzerinde çalışmasına rağmen böyle garip sonuçlara varması, onun da diğer şarkiyatçılar gibi peşin fikirlerine meşruiyet arama kaygısı içinde bulunduğunu göstermektedir.

Massignon, başta tasavvuf olmak üzere İslâm kültürünün birçok unsuru üzerinde çok çeşitli çalışmaların yanı sıra Batı ile İslâm dünyasının kültürel ilişkisini ve İslâm toplumunun sosyoloji ve sosyografisini, meselâ IX. yüzyıl Bağdat'ındaki Nestûrî bürokratların veya yahudi bankerlerin İslâm toplumundaki rolünü ele alan çalışmalar yapmıştır. Sosyolojik bakış açısıyla İslâm kültürünü ele aldığı, İslâm'da işçi sosyolojisi bağlamında fütüvvet teşkilâtlarını inceleyen çalışmaları yanında Selmân-ı Fârisî, Hz. Fâtıma ve mübâhale, Şiîlik ve İran'daki İslâm anlayışını inceleyen makaleler de yazmıştır.

İslâm kültüründe dil, gramer, teoloji ve düşüncüyü ele alan Massignon, Gazzâlî'nin İnciller'e göre Mesîh'i nasıl takdim ettiğini, İslâm'da ruh kavramını, tabiat ve zaman anlayışını, rüya yorumu gibi meseleleri incelemiş, özellikle İbn Seb'in, Fârâbî, Bîrûnî ve İbn Sînâ gibi düşünürlerin eserlerine dayanarak Sâmi dilleri ve bilhassa Arapça üzerinde durmuştur. Diğer taraftan İslâm sanatının stil ve formları hakkında çalışmış, Ashâb-ı Kehf konusunu araştırmış, Hz. İbrâhim'in üç duasını makale konusu yapmıştır. Bir taraftan saf ilmî meselelerle uğraşırken aynı zamanda yaşadığı dönemdeki İslâm dünyasının problemleriyle ilgilenmiştir.

Massignon, hristiyan dünyasının İslâm âlemiyle diyalogunu başlatan en önemli Katolik âlimlerinden biridir. İslâm ile kendi diyaloguna başladığı dönemde Katolik kilisesi geleneksel prensip ve öğretisini savunmaktaydı. Dinler arası diyalogdan bahsetmenin cesaret gerektirdiği bu dönemde Massignon hedefine ulaşmak için sadece ilmî çalışmalarla yetinmeyip bazı faaliyetlerde de bulunmuş, dinler arası diyalog konusunda kendinden sonra gelen Katolik nesil için bir rehber görevi üstlenmiştir.

Hallâc-ı Mansûr'un öldürülmesiyle Hz. İsmâ'nın çarmıha gerilmesi arasında paralellik kurarak İslâmiyet'le Hristiyanlığın en belirgin ve ortak noktasını Hallâc-ı Mansûr'un öldürülmesinde yakaladığını söyleyen Massignon'un en önemli eseri bu konuda yaptığı doktora tezidir (*La pas-*

sion d'al-Hosayn ibn Mansour al'Hallâj, Martyr, mystique de l'Islam exécuté à Bagdad le 26 mars 922, Paris 1922). Massignon bu eserde yalnız Hallâc'ın tasavvuf dünyasını değil aynı zamanda doğduğu, yetiştiği, yaşadığı toplumsal ortamı çeşitli yönlerden çok ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Şarkiyatçılar tasavvufu özellikle Hint felsefesi, Yeni Eflâtunculuk ve Hristiyanlığın tesiriyle İslâm düşüncesi-ne sonradan girmiş bir unsur olarak görürken Massignon, Hallâc-ı Mansûr çalışması yoluyla tasavvufun İslâm'ın aslı bir unsuru olduğunu ve kaynağını Kur'an'dan aldığını savunmuştur. İslâm'ı saf mistisizmin en uygun ileticisi olarak gören Massignon'a göre bu din Hristiyanlık'taki gibi teslîsi, kilise hiyerarşisi ve sacramenti olmayan sade ve tabii bir dindir. İslâm, imtiyazlı olmalarını istismar eden hristiyan ve yahudilere yapılan eskatolojik bir uyarıdır; İbrâhimî bir din olarak Yahudilik ve Hristiyanlığın ilk kaynağı olan İbrâhimî geleneğe dönmesiyle ikisi arasında bir uzlaşmayı ve barışı temsil eder. Massignon, kitabının II. cildini Hallâc'ın bıraktığı tesire ayrıarak uzun asırları kapsayan bir araştırmanın içine girmiştir. Hallâc üzerine çalışmalarını hayatı boyunca sürdürmüş, bu çalışmalarla eser dört cilt olarak yeniden yayımlanmıştır (Paris 1975). Massignon aynı zamanda İbn Atâullah el-İskenderî, Ali Şüsterî ve İbn Seb'in gibi mutasavvıf filozofları da Batı dünyasına tanıtmıştır.

Massignon'un İslâm araştırmalarının diğer bazı alanlarında da ciddi katkıları olmuştur. Tasavvuf ve diğer İslâm çalışmalarındaki en ciddi problemlerden birinin terimleri yeterince anlayamama olduğunu tesbit ederek Batılı araştırmacıların dikkatini terimlerin metni anlamadaki önemine çekmiştir. Aynı zamanda bibliyografya çalışmalarıyla da ilgilenmiş, Nusayrîlik, Karmatîlik hakkında ve Hermetik eserleri içeren çalışmalar hazırlamıştır. Bu arada Arapça'nın kaynağı meselesiyle de uğraşmış, bu konuda ilim dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur. Massignon ilk dönem Arap Şiîliği ile de yakından ilgilenmiş, Hz. Fâtıma ve Selmân-ı Fârisî'ye dair ciddi araştırmalar yapmıştır. Hz. Fâtıma'nın şahsiyetini daha çok Hristiyanlık'taki Hz. Meryem'e benzetmiş ve her ikisinin de aynı arketipi ortaya koyduğunu ifade etmiştir. *Salman Pak et les prémices spirituelles de l'Islam iranien* adlı eserinde Selmân'ın Fars dünyasını yeni dine bağlamadaki sembolik ve tarihî rolünü ele almıştır.

Edward Said, Sir Hamilton Alexander Roskeen Gibb ile Massignon'u diğerlerinden ayırarak onları İslâmcı şarkiyatçıların temsilcisi olarak kabul eder (*Oryantalizm*, s. 435). Massignon şarkiyatçılığın analitik ve statik yorumundan daima kaçınmış, klasik şarkiyatçılığın İslâmî metin ve problemleri cansız yığınlar olarak görmesi, onlara yetersiz kaynak ve asılsız köken arama iddiaları, analitik kanıtlamalar ve kuru ispatlama teşebbüslerini beğenmemiş, bir metnin ana temasına, ruhuna ulaşmak için disiplin ve gelenek duvarlarını yıkmaya çalışmış ve okuyucusuna da bunu tavsiye etmiştir. Şarkiyatçılığı klasik şarkiyatçıların yönlendirdiği Doğu'nun tarihi, edebiyatı veya filolojisiyle sınırlı görmeyip bu çalışmaların ilgili olduğu alan ve konudan, fikirlerin ise alâkalı olduğu insanların ve toplumların yaşayışından ayrı olamayacağı görüşünden hareketle İslâm ile alâkalı çalışmalarını İslâmî değerler perspektifinde ele almaya ve anlamaya çalışmıştır. Massignon, Batılı ilim adamlarının Kur'an hakkındaki yetersiz bilgileri ve müslüman toplumları gereği gibi tanıyamamaları sebebiyle İslâm'ı ve müslüman düşüncülerini ancak dışarıdan anlayabildiklerini, kendisinin müslümanlarla yakın dostluk kurarak İslâm'ı içeriden tanıma imkânına kavuştuğunu ifade etmektedir.

Batı'nın doğu ülkelerini işgal ettiğini ve yıllarca sömürdüğünü, hatta İslâm'a saldırdığını söyleyen ve Batı'ya bu konuda çok büyük sorumluluklar düştüğüne inanan Massignon İslâm'ı klasik şarkiyatçılara karşı fikren, o devirdeki mazlum müslümanları da eylemleriyle müdafaa etmeye çalışmış, meselâ 1948'de Filistinliler'in haklarını siyonizme karşı koruyabilmek için yüzlerce mektup yazmıştır. Massignon, bütün bu olumlu niteliklere sahip olmakla birlikte şüphesiz içinde bulunduğu geleneğin ve özellikle Fransız şarkiyatçılığının etkisindedir. Bu sebeple Doğu'nun kendi kendini anlama yeteneğine sahip olmadığını, bu konuda Batı'nın Doğu'ya yardımcı olması gerektiğini düşünür. Ona göre Batı ve özellikle Fransa, İslâm dünyasını kalkındırıcı bir politika geliştirmeli ve İslâm'ı modern dünyanın şartlarına uydurmanın yollarını aramalıdır. Diğer taraftan Massignon İslâm'ı bir yandan Avrupa'ya, öte yandan kendi mensuplarının dinî taassubuna karşı korumak istemiş, kendini Doğu'yu yaşatmaya adanmış, bununla birlikte Batı-Doğu farkını daima vurgulamayı da ihmal etmemiştir. Ona göre keşfedilmeyi

bekleyen bir kendinde olan Doğu, bir de Batı'nın kullanacağı Doğu vardır.

İslâm'ın sahih mânevî ve mistik ciheti olduğunu kabul etmeyen resmî şarkiyatçılar, Massignon'un İslâm'ın mânevî cihetiyle egzistansiyel olarak ilgilenmesini tenkit etmişlerdir. Nitekim yakın arkadaşı Sir Hamilton Gibb onu, İslâm'daki mistik unsurlara aşırı tutkusundan dolayı yanlış neticelere ulaşmak ve Sünnî İslâm geleceğini göz ardı etmekle suçlamıştır. Henri Corbin'in Massignon'a yönelttiği bir başka eleştiri ise onun çalışma tarzıyla ilgilidir. Massignon, Corbin'in "metin çalışmalarında helikopter metodu" dediği bir tarzla çalışmış, özellikle yazma metinleri ciddi şekilde ele almayıp metnin bir kısmını inceleyerek edindiği intiba ile eser hakkında bilgi vermiş, bu sebeple yazma eser tanıtımında ciddi hatalar yapmıştır. Bununla birlikte birçok eserin tanıtımında ilim dünyasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca İslâm'a hristiyanî perspektiften baktığı veya İslâm'da hristiyanî unsurlar aradığı, İslâm'da ıstırap ve acı çekme ile şehidlik konusunu abartarak ele aldığı için eleştirilmiştir. Massignon'a bilhassa Henri Corbin'in yönelttiği bir başka tenkit de onun son dönem tasavvuf düşüncesini ve özellikle Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdülkerîm el-Cîlî, Şebüsterî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi mutasavvıfların fikirlerini değerlendirmemesidir.

Eserleri. Massignon'un genel olarak İslâm ve İslâm kültürü, Kur'an, hadis, felsefe, kelâm, tasavvuf, dinler tarihi, Arap dili ve edebiyatı, etnoloji, sosyoloji, folklor, edebiyat tarihi, arkeoloji, İslâm sanatları ve mimarisi, İslâm ülkelerinin siyasi durumu hakkında çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Bunların 1957 yılına kadar olanlarının kronolojik bibliyografyası Youakim Mouborac tarafından hazırlanmış (*Mélanges Louis Massignon*, s. 3-56), aynı araştırmacı Massignon'un 1962 yılına kadar olan çalışmalarını da ekleyerek bunu yeniden yayımlamıştır (*L'oeuvre de Louis Massignon*, Beyrut 1972-1973). Eser Massignon'un kitap tanıtma ve dostluk yazılarını, çeşitli kitaplara yazdığı önsözleri, katıldığı kongrelerin, verdiği ders ve konferansların yer, ad ve tarihlerini, Arap basınında çıkan yazılarıyla siyasî raporlarını, onun adına neşredilen kitap ve dergilerle buralarda yayımlanan yazıların listesini içermektedir. Önemli bazı eserleri şunlardır: 1. *Edition princeps des Kitâb al-Ṭawâsin d'al-Hallâj* (Paris 1913). *Kitâbü't-Ṭawâsin*'in tercümesidir. 2. *Quatre textes inédits, relatif à la bi-*

ographie d'al-Hallâj (Paris 1914). 3. *La Passion d'al-Hallâj, martyr mystique de l'Islam* (I-II, Paris 1922; I-IV, 1975). İkinci baskısından Herbert Mason tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (Princeton 1982). 4. *Recueil des textes inédits concernant l'histoire de la mystique en pays d'Islam* (Paris 1929). 5. *Le Diwân d'al-Hallâj* (Paris 1931, 1955, 1981). Hallâc'ın divanının tercümesi olup ikinci baskısı divanın Arapça metnini de ihtiva eder. Eser Leonar Calvera tarafından İspanyolca'ya tercüme edilmiştir (Rosario/Arjantin 1983). 6. *Salmân Pâk et les prémices spirituelles de l'Islam iranien* (Tahran 1934). 7. *Akhbâr al-Hallâj* (Paul Kraus ile birlikte Paris 1936, 1957, 1975). *Quatre textes inédits*'de yer alan metinlerin Fransızca tercümeleriyle birlikte neşridir. 8. *Essai sur les origines de lexique technique de la mystique musulmane* (Paris 1954, 1968). Tasavvufun ve tasavvuf kavramlarının ortaya çıkışına ve ilk sûfilere dair kapsamlı bir incelemedir. 9. *Parole donnée* (Paris 1962, 1970, 1983). Eserde Massignon'un otuz bir makalesi Vincent Mansour Monteil tarafından derlenerek yayımlanmıştır. 10. *Opera Minora* (nşr. Youakim Moubarac, Paris 1969). 207 makaleyi içeren bu üç ciltlik kitap Hallâc-ı Mansûr'a dair eserlerin dışında Massignon'un görüşlerini tanımak için en önemli kaynak niteliğindedir.

Massignon'un diğer bazı eserleri de şunlardır: *Tableau géographique du Maroc dans les 15 premières années du XVIe siècle, d'après Léon l'Africain* (Alger 1906), *Mission en Mésopotamie* (Kahire 1910), *Târîhu'l-İştîlâhâtî'l-felsefiyye* (Kahire 1913, 1983), *Annuaire du monde musulman: Statistiques, historique, social et économie* (Paris 1924, 1926, 1929), *Les forces religieuses et la vie politique* (Paris 1946). *Paul Claudel-Louis Massignon (1908-1914)* (Paris 1973), *La correspondance entre Max Van Berchem et Louis Massignon 1907-1919* (Leiden 1980) ve *L'hospitalité sacrée* (Paris 1987) adlı kitaplar Massignon'un mektuplaşmalarını ihtiva eder.

Batı ülkelerinde Massignon'a dair çeşitli inceleme kitapları yayımlanmıştır: Jean Morillon, *Massignon* (Paris 1964); Camille Devret, *Massignon et Gandi* (Paris 1967); Giulio Bassetti-Sani, *Louis Massignon Orientalista Cristiano* (Milano 1971); Guy Harpigny, *Islam et Christianisme selon Louis Massignon* (Louvain 1981); Jacques Mercanton, *Ceux*

qu'on croit sur parole (Paris 1985); Vincent Mansour Monteil, *Le linceul de feu* (Paris 1987); *Presence de Louis Massignon* (nşr. Daniel Massignon, Paris 1987); Herbert Mason, *Memoir of a Friend: Louis Massignon* (Indiana 1988); Jacques Kemell, *Jardin donné* (Saint-Paul 1993); Pierre Rocave, *Louis Massignon et l'Islam* (Damas 1993); Christian Destvemaue-Jean Moncelon, *Massignon* (Paris 1994); *Louis Massignon et le dialogue des cultures* (nşr. Daniel Massignon, Paris 1996); *Louis Massignon et contemporains* (nşr. Jacques Keryell, Paris 1997); *Louis Massignon au coeur de notre temps* (nşr. Jacques Keryell, Paris 1999), *Louis Massignon et l'Iran* (nşr. Ève Pierunek – Yann Richard, Paris 2000).

BİBLİYOGRAFYA :

L. Massignon, "Les trois prières d'Abraham, père de tous les croyants", *Parole donnée*, Paris 1983, s. 267; Y. Moubarac, "Bibliographie de Louis Massignon", *Mélanges Louis Massignon*, Damascus 1956, I, 3-56; a.mlf., *L'oeuvre de Louis Massignon*, Beyrut 1972-73; D. Massignon, "Chronologie", *Louis Massignon*, Paris 1962, s. 13-17; a.mlf., "Le voyage en Mésopotamie et la conversion de Louis Massignon en 1908", *Islamochristiana*, XIV, Roma 1988, s. 127-199; J. J. Waardenburg, *l'Islam dans le miroir de l'occident*, Paris 1962, s. 136-140; a.mlf., "Massignon: Notes for Further Research", *MW*, LVI/3 (1966), s. 157-172; a.mlf., "L. Massignon's Study of Religion and Islam: An Essay a Propos of His Opera Minora", *Oriens*, XXI-XXII (1968-69), s. 136-158; Necib el-Akiki, *el-Müstefrikûn*, Kahire 1980, I, 263-268; Edward W. Said, *Oryantalizm* (trc. Neziğ Uzel), İstanbul 1982; Seyyed Hossein Nasr, *Traditional Islam in the Modern World*, London 1987, s. 253-272; Fr. Angelier, "Louis Massignon: Une courbe de vie (1883-1962)", *Question de Louis Massignon*, Paris 1992, s. 224-253; H. Laoust, "Louis Massignon", *MW*, LIV/4 (1964), s. 300-306; J. Jomier, "Le centenaire de la naissance du Professeur Louis Massignon", *Islamochristiana*, X (1984), s. 39-47; G. Bassetti-Sani, "Louis Massignon Christian Islamologist", *HI*, VIII/1 (1985), s. 55-79; Ibrahim Madkour, "Massignon, Le grand arabisant", *MIDEO*, XVII (1986), s. 265-269.

FARUK BİLİCİ

MÂSUM

(bk. İSMET).

MASYUMI

Endonezya'da bütün İslâm teşkilâtlarını bir çatı altında toplamak üzere 1943'te kurulan Majlis Syura Muslimin Indonesia'nın kısaltılmış adı (bk. ENDONEZYA).